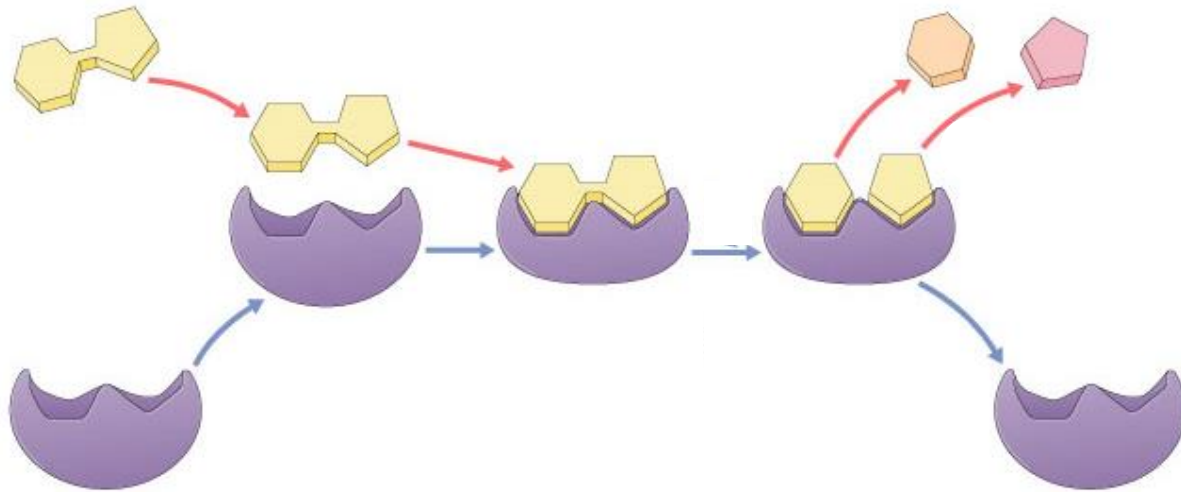

Фермент (энзим)

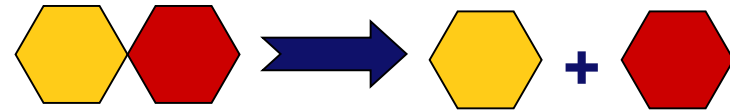
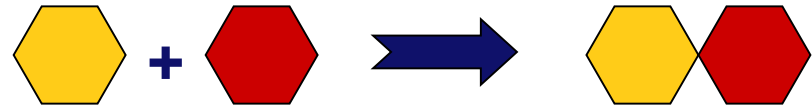
Лекц 6

АМЬДРАЛ БОЛ ХИМИЙН УРВАЛ ЮМ

○ Амьдралын процесс

- Молекул үүсгэх
  - нийлэгжүүлэх
- Молекул задрах
  - Задрах

ФЕРМЕНТ ГЭЖ ЮУ ВЭ

- Фермент нь биокатализатор бөгөөд биологийн гаралтай , химийн урвалыг түргэсгэдэг үйлчлэлтэй.
- Амьд эс болгон өөрийн гэсэн ферментүүдтэй (1 эс дотор 10^4 -тэй тэнцэх ферментийн молекул агуулагдана) байх ба түүний үйлчлэл нь маш хүчтэй.
- Ферментийн оролцоогүй явагдах нэг ч урвал эсэд байхгүй.
- *Одоогоор 2000 гаруй фермент мэдэгдээд байгаагаас (5000 гаруй урвал) 150 орчим ферментийг цэврээр гарган авч байгаа ба ихэнх ферментүүд нь уургийн гаралтай бодис юм гэдэг нь тодорхой болсон.*

FERMENTUM

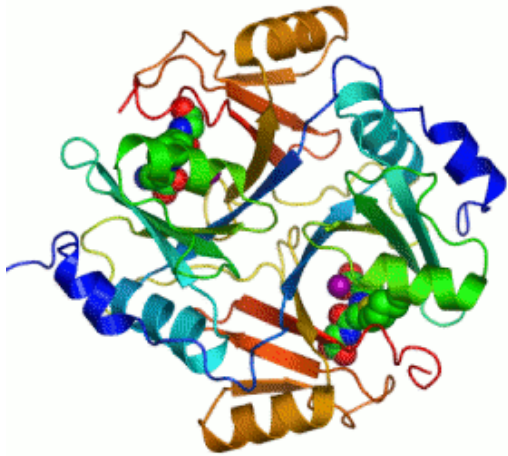

Фермент нь латины- fermentum эсгэх хөрөнгө гэсэн утгатай үг .

Анх фермент гэдэг санааг 1780-1825 оны хооронд ходоодонд явагддаг хоол боловсруулалтыг судлах явцад илрүүлсэн бөгөөд францийн эрдэмтэн Луй Пастер сахарыг дрожж исгэхэд энзим хурдасгадаг гэсэн дүгнэлтэнд хүрсэн.

1897 онд Э.Бюхнер дрожжиос энэхүү энзимийг ялгасан.

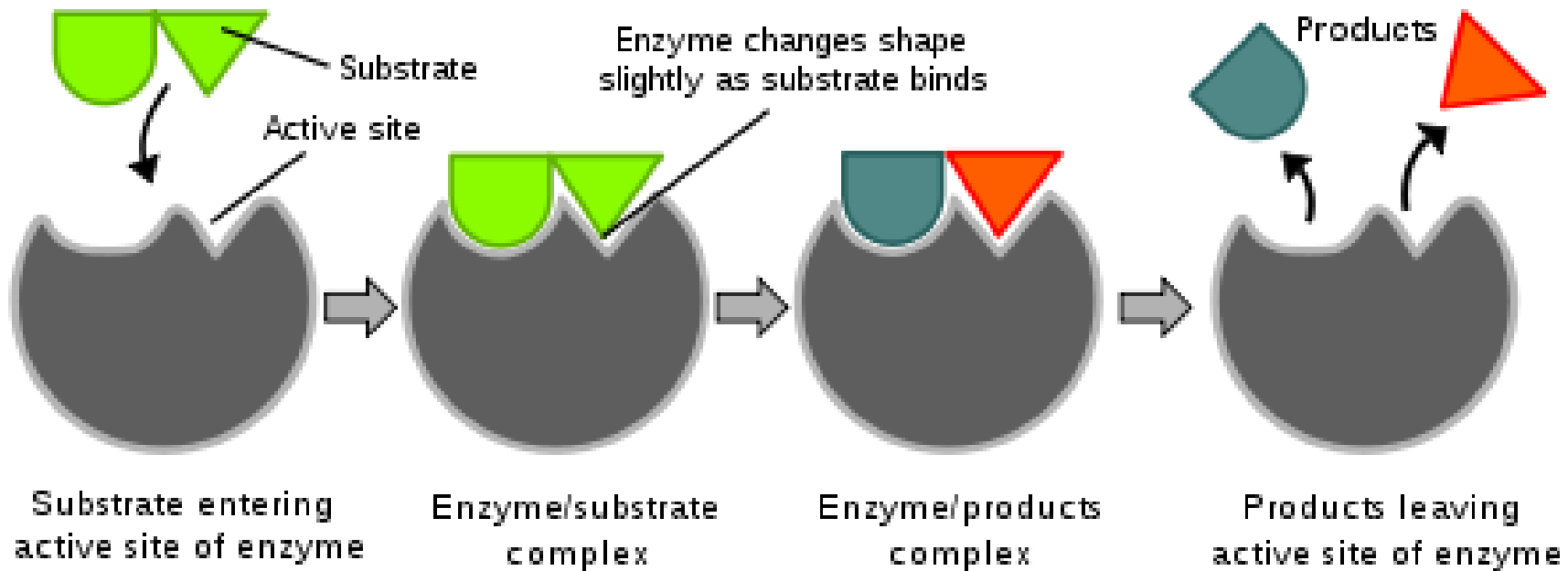
Фермент нь
өвөрмөц
уураг мөн

> *ЭНГИЙН ФЕРМЕНТ* - ДАН
АМИНХҮЧЛИЙН ҮЛДЭГДЛЭЭС
ТОГТСОН ФЕРМЕНТ
ХАРИН НЬ УУРГИЙН
НИЙЛМЭЛ ФЕРМЕНТ- УУРГИЙН
(АПОФЕРМЕНТ) БА УУРГИЙН БУС
(КОФЕРМЕНТ) 2 ХЭСГЭЭС
ТОГТСОН ФЕРМЕНТУҮДИЙГ ГЭНЭ.
ХАМТАТ НЬ **ХОЛОФЕРМЕНТ** ГЭЖ
НЭРЛЭДЭГ.

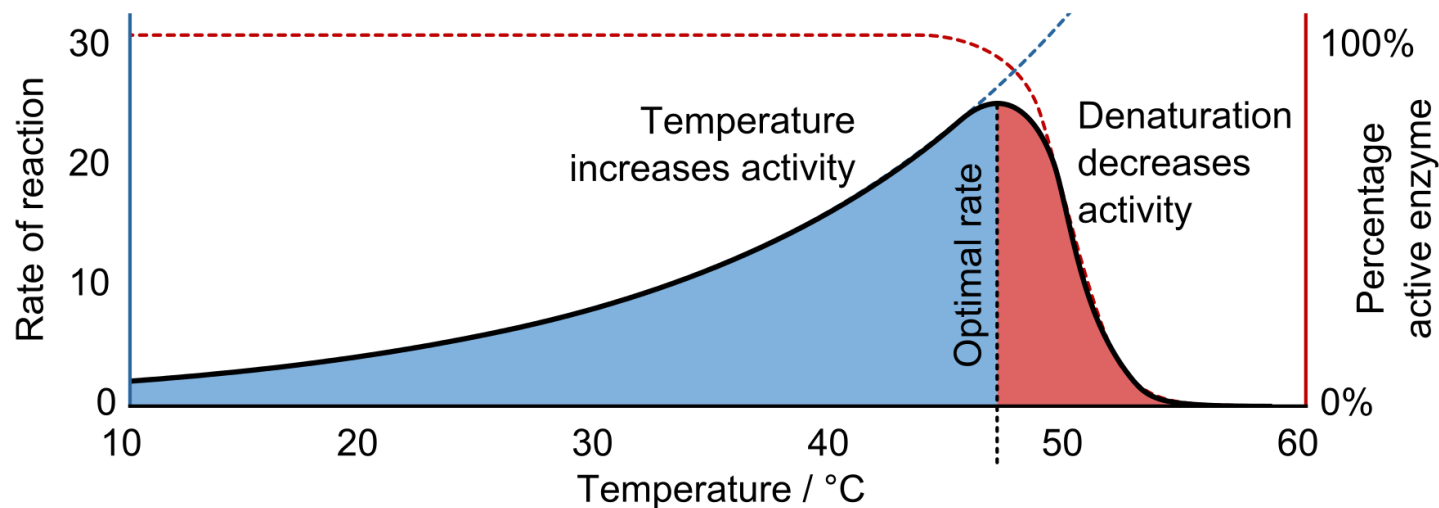
ФЕРМЕНТ- ШИНЖ ЧАНАР

- Ферментийн орон зайн байршилтай хэсгийг идэвхтэй төв А гэх ба тэнд ферментийн үйлчлэлээр хувиралд орох бодис субстрат (S) холбогддог.

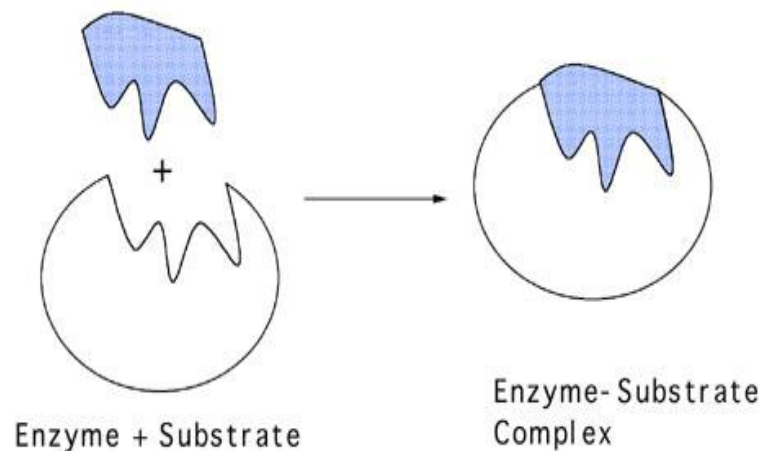
ФИЗИК-ХИМИ ШИНЖ ЧАНАР

- Уурагт бодис учир уургийн бүх шинжийг (молекул масс ихтэй, уураг уургийн бус хэсгээс тогтоно, коллойд, цахилгаан цэнэгт, тундасжих, уусах, 1.2.3.4-зохион байгуулалтай, уургийн бус хэсэгтээ металтай, г.м) хадгална.
  - Тохиромжтой орчин - рН
  - Тохиромжтой температур - **37°C-40°C**

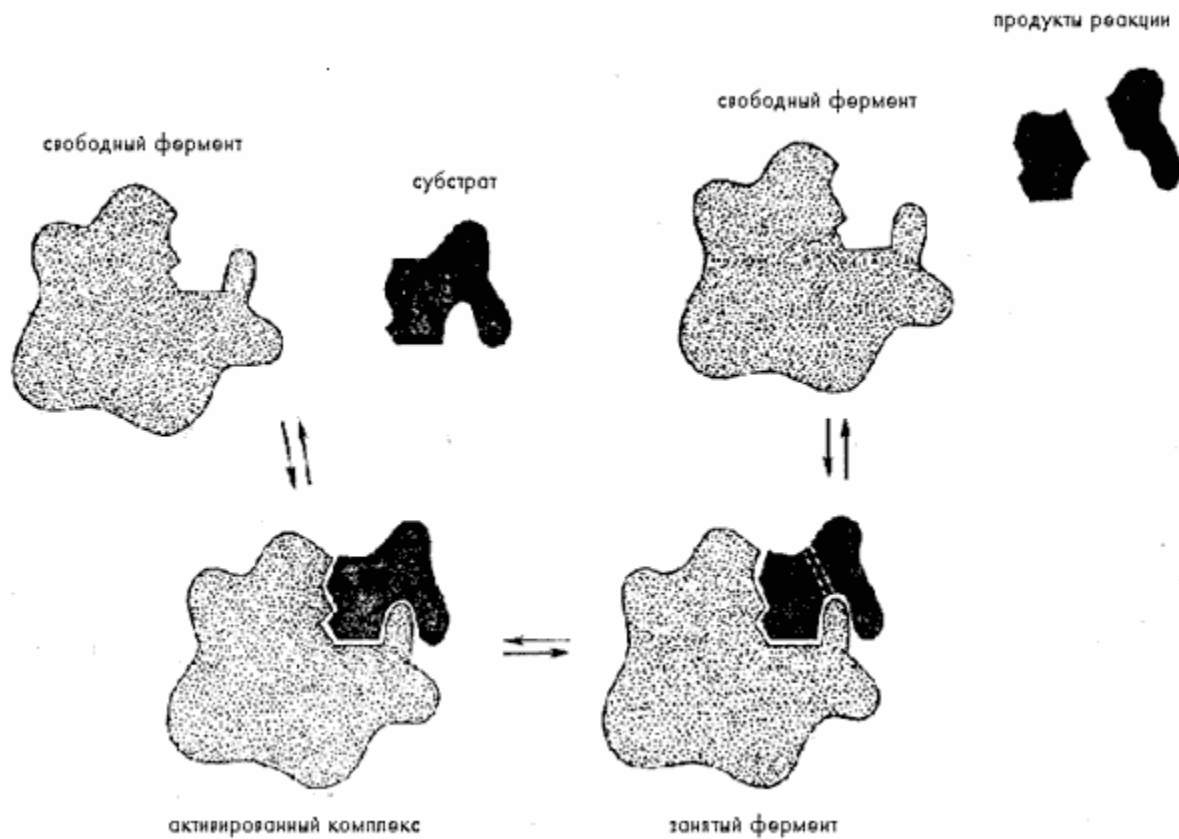
ФЕРМЕНТИЙН ҮЙЛЧЛЭЛ

- Фермент бүр өөртөө сонгон авсан тодорхой нэг бодист үйлчилдэг ба энэ чанарыг ферментийн сонгомол чанар гэнэ.

ФЕРМЕНТИЙН ҮЙЛЧЛЭХ МЕХАНИЗМ

ФЕРМЕНТИЙН ҮЙЛЧЛЭХ МЕХАНИЗМ

- 1. Субстрат ферментэд нэвтрэн орж, фермент субстратын комплекс (**ES**) үүсгэх ба маш богино хугацаанд явагдана.
- 2. Фермент субстратын бүрдэл нэгдэл нь нэг ба хэд хэд үүсч болно (**ES*** - **ES****) аажим явагдана.
- 3. Ферментийн идэвхитэй төвд байгаа субстрат задралд орж эцсийн бүтээгдэхүүн болон сална. (**EP = > E+P**)
- Фермент нь бараг бүх биологийн шингэнүүдэд (цусны ийлдэс, сийвэн) чөлөөтэй, эс , эд, эрхтэнд чөлөөт ба бэхлэгдсэн байдлаар агуулагдана.

ФЕРМЕНТИЙН ИДЭВХИЙН НЭГЖ

- Ферментийг илрүүлэхдээ субстратыг хувиргаж байгаа идэвхийн харьцангуй нэгжээр тодорхойлно.
- Ферментийг гаргаж авахдаа бага температурт , ферментийн идэвхийг хамгаалах, тогтворжуулах бодис нэмж, тухайн эд, эс, эрхтнийг эвдэж ферментийг нь чөлөөлнө.
- Ферментийн идэвхийн нэгжийг **катал** гэх ба энэ нь өгөгдсөн нөхцөлд 1 секундын хугацаанд 1 моль субстратыг хувиргах ферментийн хэмжээ юм.

ФЕРМЕНТИЙН АНГИЛАЛ

- Ферментийн урвалын хурд нь субстрат ба ферментийн хэмжээнээс хамаарна.
- Эсийн дотор явагдах химийн урвалууд нь хурдасах (идэвхжүүлэгч) ба удааширдаг (саатуулагч -ингибитор) билээ.
- **Ферментийг –аза нөхцөлтэйгээр дууддаг.**
- **Ферментийн ангилал:** Ферментийг 1961 онд олон улсын биохимичдын холбооноос 6 анги болгон хуваасан бөгөөд энэ ангилалаа мөрдөж байна.

ФЕРМЕНТИЙН АНГИЛАЛ

Class	Reaction type	Important subclasses
1 Oxidoreductases	<p>○ = Reduction equivalent</p> <p>A_{red} + B_{ox} ⇌ A_{ox} + B_{red}</p>	Dehydrogenases Oxidases, peroxidases Reductases Monooxygenases Dioxygenases
2 Transferases	<p>A-B + C ⇌ A + B-C</p>	C ₁ -Transferases Glycosyltransferases Amino transferases Phosphotransferases
3 Hydrolases	<p>A-B + H₂O ⇌ A-H + B-OH</p>	Esterases Glycosidases Peptidases Amidases
4 Lyases ("synthases")	<p>A + B ⇌ A-B</p>	C-C-Lyases C-O-Lyases C-N-Lyases C-S-Lyases
5 Isomerases	<p>A ⇌ Iso-A</p>	Epimerases <i>cis trans</i> Isomerases Intramolecular transferases
6 Ligases ("synthetases")	<p>A + B + XTP ⇌ A-B + XDP</p> <p>X = A, G, U, C</p>	C-C-Ligases C-O-Ligases C-N-Ligases C-S-Ligases

1.ОКСИДРЕДУКТАЗА БУЮУ ИСЭЛДҮҮЛЭН АНГИЖРУУЛАХ ФЕРМЕНТҮҮД

- 80 гаруй фермент багтана. Бодисууд 3 замаар исэлддэг. 1. O_2 -той нэгдэж, 2. H_2 -өө алдаж, 3.Валентууд нь солигдон исэлдэнэ. Анаэроб дегидрогеназууд исэлдэж байгаа субстратаас H_2 салгаж аваад O_2 -оос бусад нэгдлүүдэд өгдөг. (лактатдегидрогеназа, глутаматдегидрогеназа г.м) Оксидазууд нь субстрат O_2 хооронд явагдах урвалыг түргэсгэдэг. (глюкозооксидаза, о-дифенолоксидаза, каталаза-бүх амьтны, ургамлын эд эрхтэн, бичил биетэнд агуулагдах ба 0,09% Fe –тэй O_2 -той орчинд үүссэн хортой нэгдэл болох Устөрөгчийн хэт исэл H_2O_2 -ийг задалж хоргүйжүүлнэ)

2. ТРАНСФЕРАЗА

- 170 гаруй фермент 8 бүлэг болон багтана.
- Янз бүрийн нэгдлүүдийн хооронд атом буюу бүлэг атомуудын
- (**метил-бүлэг, карбоксил-бүлэг, формил-бүлэг, альдегид, кетон, хүчлийн үлдэгдэл, алкиль, амин-бүлэг, фосфор агуулсан-бүлэг, хүхэр агуулсан бүлэг г.м**) хооронд
- зөөгдөх урвалыг түргэсгэхдээ амжуулагч-донор, хүлээн авагч-акцептор хоёрын оролцоотой явагдана.

3.ГИДРОЛАЗА , 4.ЛИАЗА

- **3.Гидролаза** - 160 гаруй фермент 9 бүлэг болон багтана.
- Нийлмэл бодисуудыг (**нийлмэл эфир, спиртийн бүлгүүд, пептид холбоо, амидын холбоо, хүчил ангидридын холбоо, г.м**) устай нэгдүүлэх замаар энгийн нэгдлүүд болгон задлах ферментүүд бөгөөд гидролизын урвалыг түргэсгэдэг.
- **4. Лиаза**- Янз бүрийн холбоог гидролизын бус замаар задалдаг үйлчлэлтэй бөгөөд ямар атомуудын холбоонд үйлчилж байгаагаар нь
- (C-C, C-O, C-N, C-S г.м) бүлэг болгон ангилдаг.

5. ИЗОМЕРАЗА- 6. ЛИГАЗА БА СИНТЕТАЗА

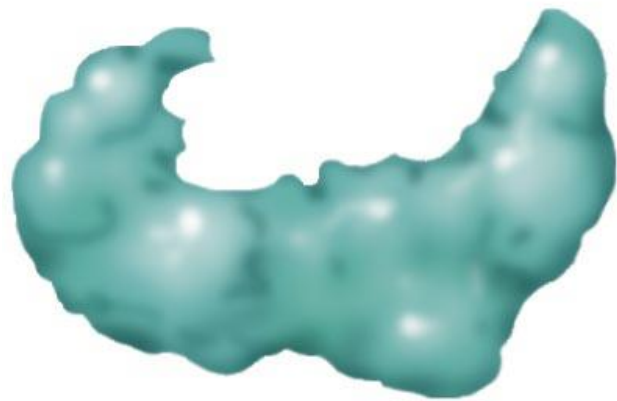
- **5. Изомераза - 30 гаруй фермент 5 бүлэг болон багтана.**
- Бодисын молекулын дотор явагдах ба бүлэг атомууд нь байр солих урвалыг түргэсгэнэ.
- **6. Лигаза ба синтетаза- 40 гаруй фермент 4 бүлэг болон багтана.**
- Химийн холбоог бий болгох урвалыг түргэсгэнэ.

КОФЕРМЕНТ

- *Коферментэд янз бүрийн органик нэгдэл орох бөгөөд ихэвчлэн амин дэм, аминдэмийн фосфот эфир, нуклеотидууд байдаг.*
- Мөн ферментийн идэвхитэй төвд холбогдож, салж нийлж үйлчлэлийг сайжруулж байдаг кофактор гэдэг бодис байх ба кофермент, кофактор 2 нь нэгдмэл нэгдэл юм гэж үздэг
- *. Кофакторуудад витаминууд, ихэнхдээ металлын ионууд , зарим нэгдлүүд багтана.* Металлын ионуудтай нэгдэж, химийн урвалыг түргэсгэгч биокатализаторуудыг металлофермент гэнэ.

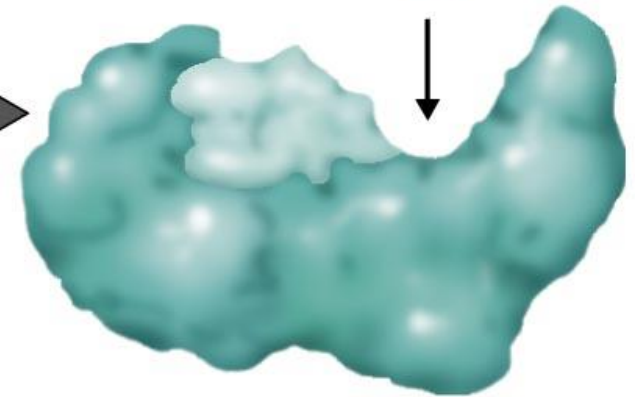
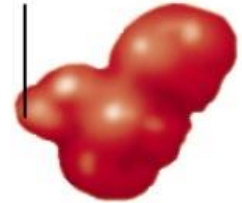
**Apoenzyme
(protein
portion),
inactive**

+

Coenzyme

Substrate

**Holoenzyme
(whole
enzyme),
active**

КОФЕРМЕНТ

- **Холофермент:** Кофермент апофермент хоёрыг нэгтгээд. /2 бүрдэлт гэнэ/
- **Кофермент**
  - **Нуклеотид фермент:** трансфераза ферментийн бүрэлдэхүүнд орж фосфат, пирофосфат, аденилат, аденозин зөөхөд оролцдог. АТФ аминхүчлийг идэвхжүүлэхэд, ГДФ, УДФ сахар хувирах, изомержих, нийлэгжихэд
  - **Аминдэм-кофермент:** Амин дэмийн гаралтай бодисууд бодисын солилцооны явцад хувираагүй байдлаар эсвэл хувирсныхаа дараа ферментийн кофермент болох замаар урвалд оролцдог.
- **Тетрапирроль- кофермент:** Төмрийн ионуудыг агуулсан цитохромоксидаза, цитохром, каталаза пероксидаза ферментүүдийн кофермент болж электрон зөөх урвалд оролцдог.

- **Кофактор:** Хүн амьтны хэвийн өсөлт, хөгжилт, биологийн үйл ажиллагаанд амин дэм/кофермент/ -ээс гадна органик биш элемент/кофактор/ хэрэгтэй.
- Хүнсэнд 15 бичил элемент зайлшгүй оролцдог ба ферментийн энгийн бүлэг буюу кофактор болж үндсэн 3 үүрэг:
  - Ферментийн уурагтай нэгдэж урвалын хурдыг нэмэгдүүлдэг.
  - Субстрат, ферментийн идэвхтэй төвтэй комплекс үүсгэнэ.
  - Идэвхтэй хэлбэрт шилжинэ.
  - Ферментэн урвалын тодорхой шатанд электроны хүчтэй акцепторын үүрэг гүйцэтгэнэ.

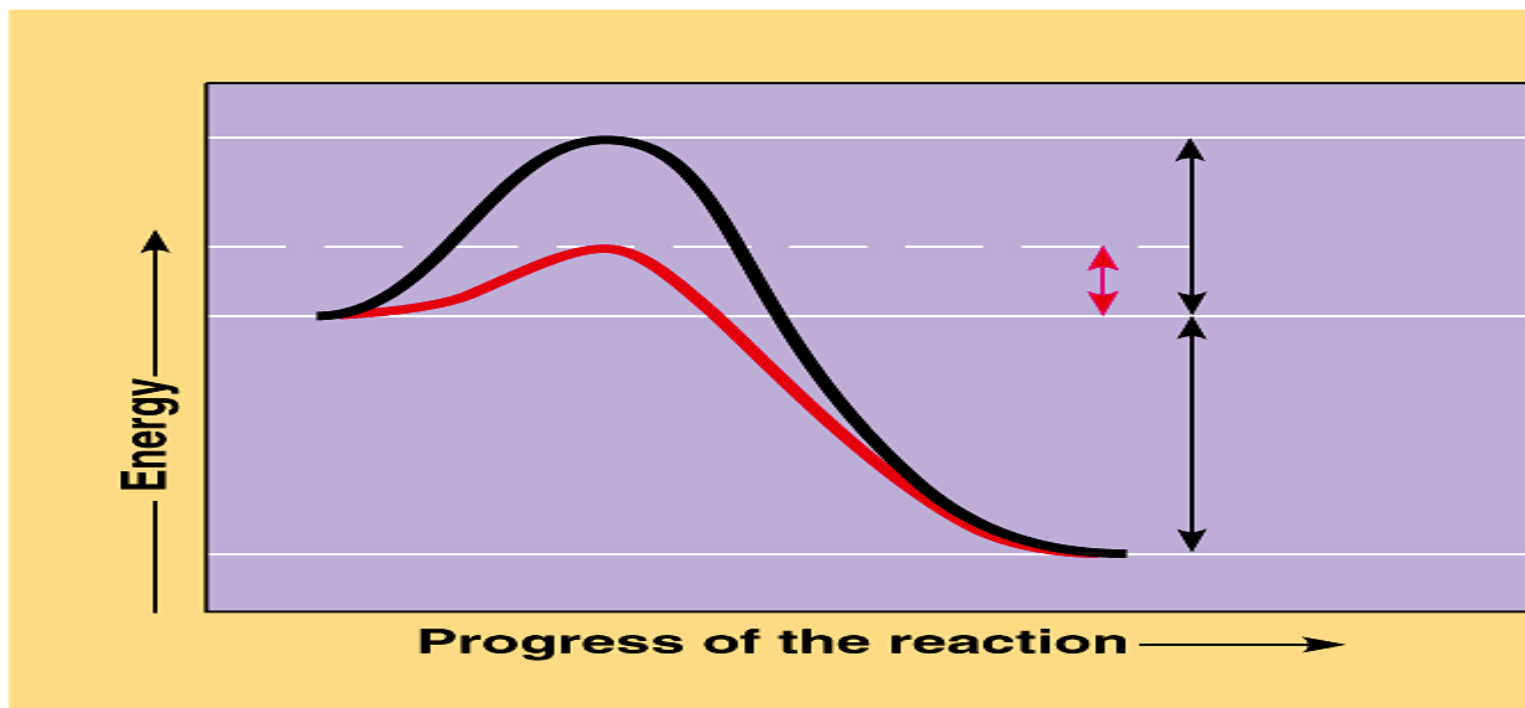
КОФАКТОР БОЛДОГ ЗАРИМ МЕТАЛЛЫН ИОН

- Цитохром “С”, глутатионпероксидаза – **Селен**
- Аргиназа, пируваткарбоксилаза – **Марганец**
- Аминоксидаза ферментүүд, цитохромоксидаза – **Зэс**
- Ферродоксингидрогеназа, пируксидаза-**Төмөр**
- Нитритредуктаза – **Молибден**
- Дегидрогеназа – **Цайр**
- Уреаза – **Никель**

ФЕРМЕНТИЙН КАТАЛИЗ

- Катализатор нь идэвхжлийн энергийг буруулж химийн урвалыг хурдасгадаг.

СКОРОСТЬ ФЕРМЕНТАТИВНЫХ РЕАКЦИЙ

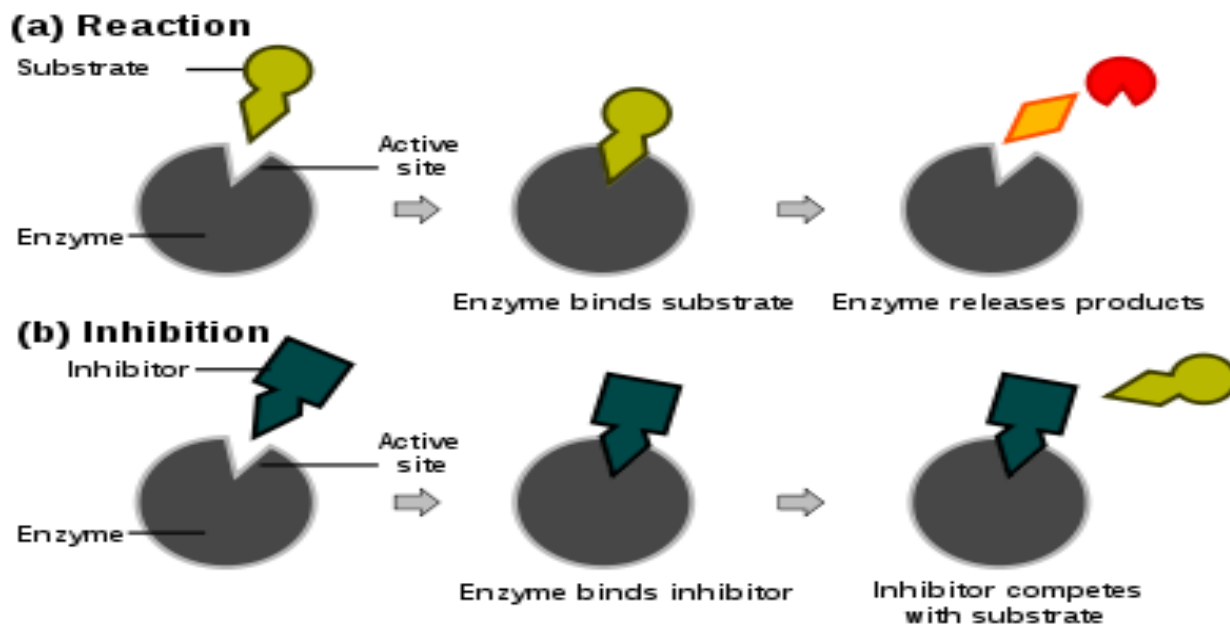
ФЕРМЕНТЭН УРВАЛЫН ЭФФЕКТОР

- Эффектор гэдэг нь ферментийн урвалын явцыг саатуулагч/**ингибитор**/, идэвхжүүлэгч/**активатор**/ химийн нэгдлүүд ба бие махбодийн бодисын солилцоог зохицуулна.

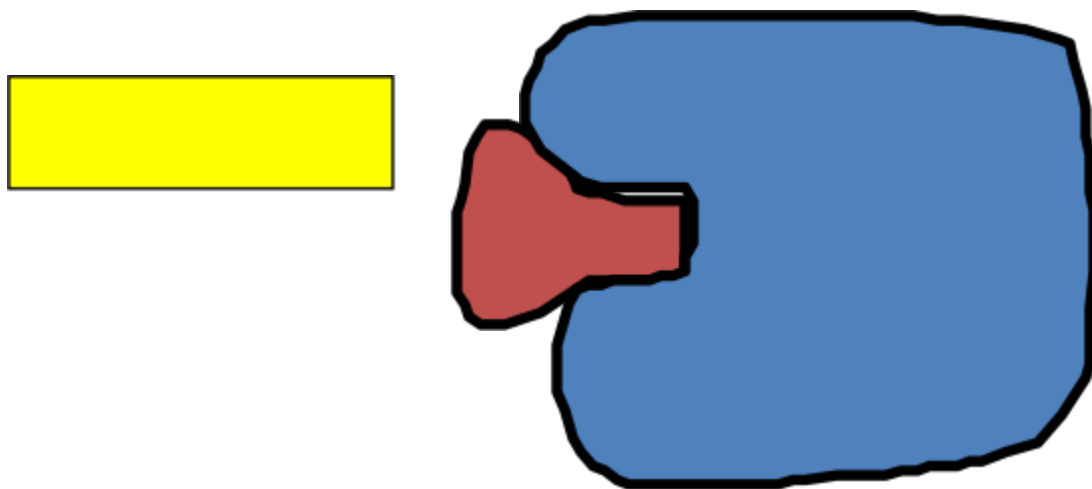

СААТУУЛАГЧ - ИНГИБИТОР

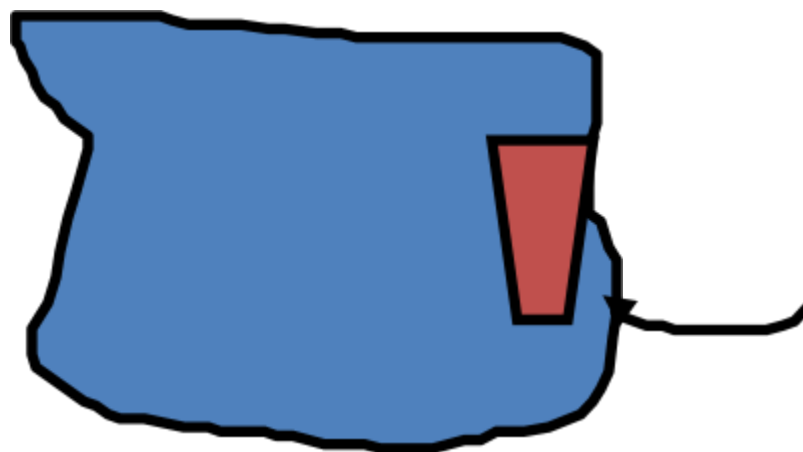
- **Фермент идэвхээ алдах механизм:**
Урвалын хурдыг саатуулж буй механизмаас хамааруулж саатуулагчдыг өрсөлдөөнт, өрсөлдөөнт бус гэж ангилна.

- **Ферментийн өрсөлдөөнт саатал:** Зохион байгуулалтаараа төстэй бодисууд ферментийн идэвхтэй төвд нэгдэж, түүний идэвхийги саатуулах.
- **Ж:** Параминобензоины хүчлийн аналог, сульфаниламидын бэлдмэлүүд микробын өсөлтөнд зайлшгүй шаардлагатай фолийн хүчлийн нийлэгжилтийг саатуулна.

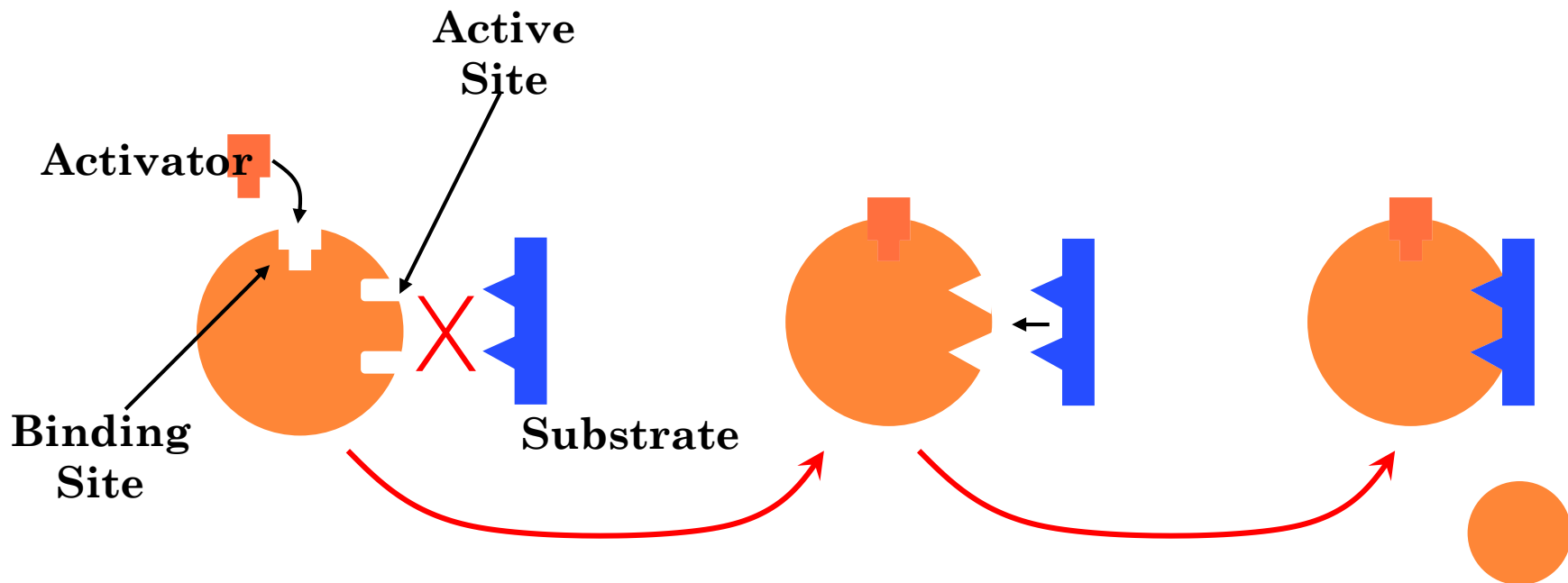

- **Өрсөлдөөнт бус саатулагчид:** Өгөгдсөн ферментийн урвалын субстраттай бүтцийн хувьд төсөөгүй нэгдлүүд. Ферментийн идэвхтэй бүлэгтэй нэгддэггүй харин чөлөөт ферменттэй нэгдэх замаар саатуулна.

ИДЭВХЖҮҮЛЭГЧ

- Энзимийг идэвхжүүлдэг химийн бодис.
- Идэвхжүүлэгчид нь энзимийн хэвийн ажиллагааг хангадаг.

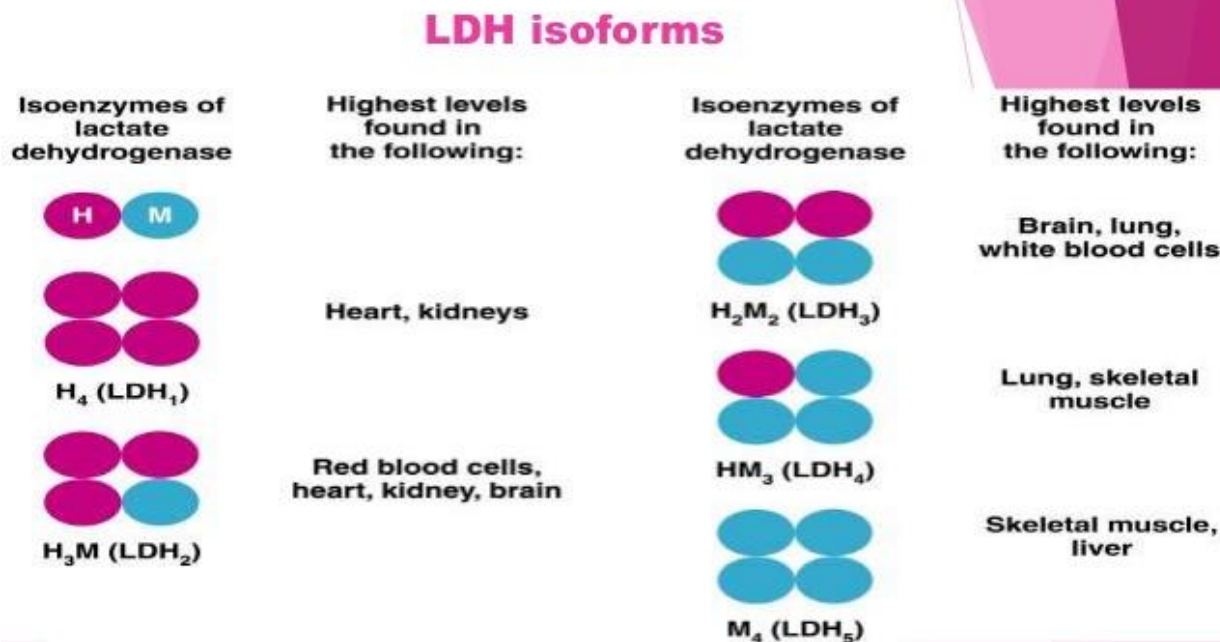
УРЬДАЛ ФЕРМЕНТ /ПРОФЕРМЕНТ/:

- Зарим ферментүүд идэвхгүй хэлбэрээр эсээс гарах ба үүнд гол төлөв хоол боловсруулах замын уураг задлагч болон цусны бүлэгнэлтэнд оролцогч ферментүүд багтана. Эдгээр нь тодорхой үед идэвхжин жинхэнэ фермент болно.

ИЗОФЕРМЕНТ

- Молекул бүтцээрээ ялгаатай боловч нэг үйл ажиллагаа гүйцэтгэдэг ферментүүд.
- Лактатдегидрогеназа – 5 өөр хэлбэрээр оршдог.
  - Н-гинж, М – Гинж тогтсон байна.

ФЕРМЕНТИЙН ЭМГЭГ- (ЭНЗИМОПАТИИ)

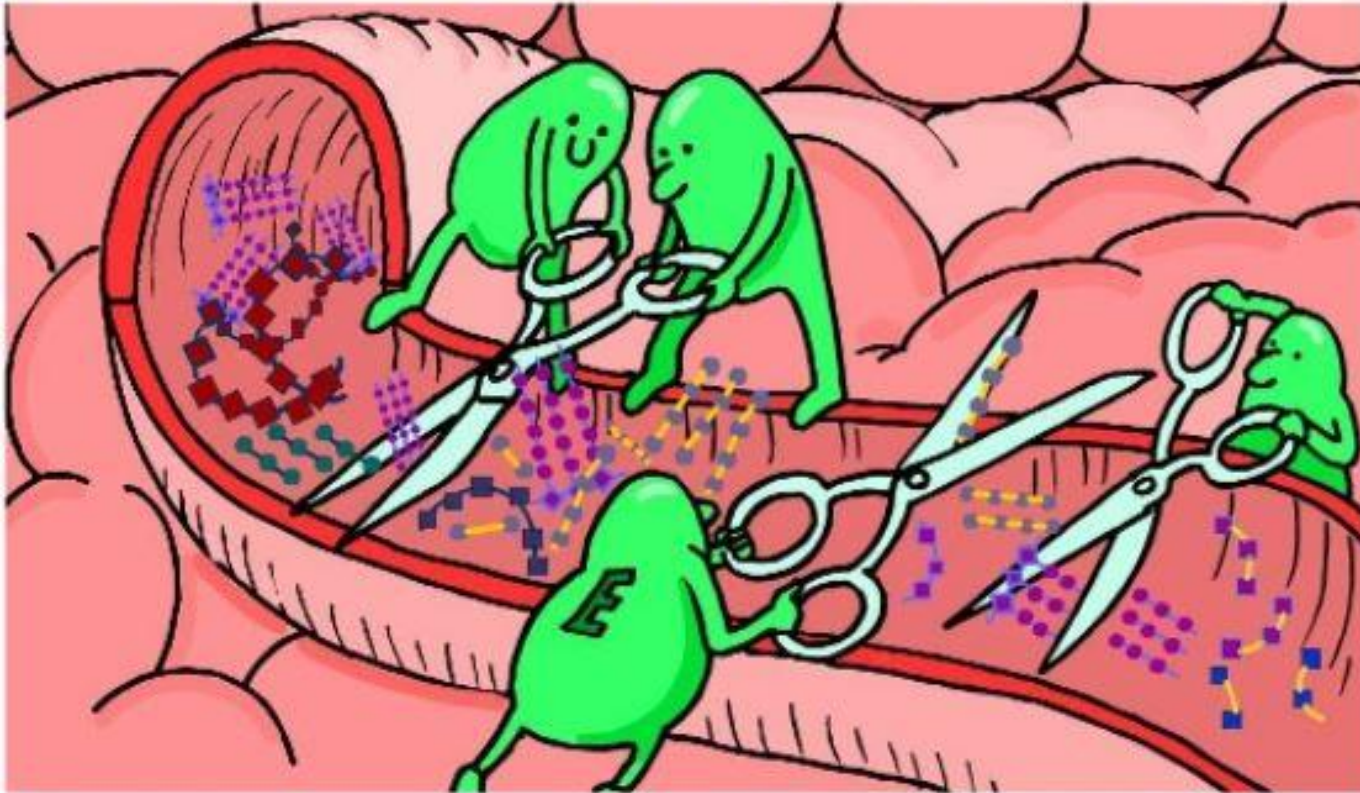
- Эрүүл бие махбодийн дотор ферментийн тохируулга алдагдан үүсэж байгаа эмгэгийг ферментийн эмгэг гэнэ.
- Эмгэг янз бүрийн шалтгаанаар үүсч болно (Удмын өөрчлөлт, хорт бодис, аминдэмийн дутагдал, гормоны дутагдал г.м).
- Тийм учраас эмнэлэгийн биохимийн шинжилгээнд шингэн эд , эсийн доторхи ферментийн идэвхийг тодорхойлдог ба энэ нь өвчин үүсэх шалтгааныг тодорхойлох, харьцуулах зэрэгт ашигладаг.

АНХААРАЛ ТАВЬСАНД БАЯРЛАЛАА

How do **digestive enzymes** help the process of digestion?

Digestive enzymes are the chemicals that **break** large insoluble food molecules into smaller soluble molecules.

